

Fjellpryd – Årets vill- blomst 2026!

Jan Wesenberg

jan.wesenberg@nhm.uio.no

Årets villblomst nr. 11 er kåret etter elektronisk avstemning på sosiale media, bl.a. gruppa «Villblomster», og det ble fjellpryd *Diapensia lapponica*.

Fjellpryd (figur 1) er en av våre egentlig ikke veldig mange alpine puteplanter, med en kraftig pælerot og en tett krone av greiner. Hos oss finner vi en liknende vekstform først og fremst hos fjellsmelle *Silene acaulis*, og i litt mindre skala hos rublomararter *Draba* spp., tuesildre *Saxifraga cespitosa* (figur 2) og noen av de små arveslektene. Mens fjellsmelle kan bli svært stor og disse små

1

Figur 1. Fjellpryd *Diapensia lapponica*. No Bodø: Blombakkfjellet. Foto: Britt Hafsmo 2023.

arvene er bittesmå, er fjellpryd og tuesildre her i mellomstørrelsen, og disse to blir da også ofte forvekslet om en ikke er klar over de opplagte skillekarakterene: fjellpryd med vintergrønne helranda blad og tuesildre med ettårige tanna blad. Dessuten har tuesildre sildrenes karakteristiske tohorna fruktemne, mens fjellpryd har en rund treromma fruktknute med en felles, lang griffel.

Blomstene hos fjellpryd (figur 3A) er radiærsymmetriske, femtallige og undersittende, med frie begerblad og samkrone krone med fem fliker. De har fem pollenbærere med påfallende breie pollenrøder, alternerende med kronflikene, og (som nevnt) tretallig synkarp fruktknute (figur 3B). Som en kuriositet kan nevnes at fylte former finnes (figur 4C).

Biologi/autøkologi

Den antakelig beste beskrivelsen av artens biologi finner vi hos Petersen (1912), inklusive hans sitering av Grevel (1897) og Warming (1886). En nyere, mer kortfattet beskrivelse finner vi hos Day & Scott (1984), beskrevet fra Newfoundland. Planta er puteformet og består av et virvar av korte, tynne greiner som er innkapsla av en isolasjon av døde bladrester (dette materialet fins det et engelsk ord for, «duff»). I tuppen av greinene sitter det en rosett av små, læraktige blad. Både den korte hovedstengelen og greinene har sekundær tykkelsesvekst, og arten er derfor teknisk ei vedplante (dvergbusk). Pælerota og adventivrøttene er gjerne grunne (under 30 cm),

2

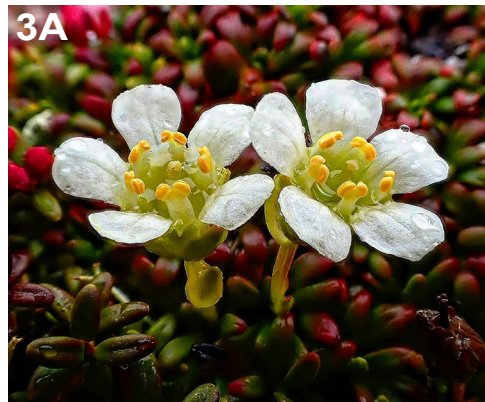
Figur 2. Den mulige forvekslingsarten tuesildre *Saxifraga cespitosa*, med de to «sildrehornene», og en kan ane dypt flika blad. Ho Ulvik: Finse. Foto: Margit Helga Thoen 2019.

noe som selvsagt har med substratet å gjøre. Det er også rapportert at den tillegg til adventivrøtter som går ned i bakken, også har adventivrøtter som henter næring direkte fra duffen. Bladene har en ekstremt tynn epidermis dekket av en likeledes ekstremt tynn kutikula. De er normalt aktive i to-tre år før de visner. Om høsten brytes noe av klorofyllet ned, og det produseres røde anthocyaniner, slik at planta får høstfarger (figur 4D). Men begge deler reverseres i samme blad om våren.

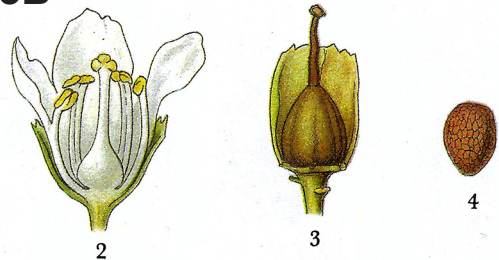
Planta blomstrer tidlig, gjerne før de fleste fjellvandrere kommer seg ut. Den er dekorativ, med ganske mange ca. 1 cm store hvite blomster (eller noen ganger litt over i rosa). Fægri (1970) forteller at blomstene har rikelig med honning, og planta pollineres trolig av insekter, men mener også at det er sannsynlig at den kan selvpollinere om insekter uteblir. Seinere arbeider har vist at effekten av selvpollinering er liten. Heidi Elberling (2008) karakteriserer arten som en «pollen risiker», dvs. den blomstrer så tidlig at sjansen for insektpollinering er betydelig senket. Arten er protogyn (hver blomst er førsttunnlig, den modner arret først og pollenbærerne seinere), og selv om den i og for seg er selvkompatibel, skjer det lite selvpollinering. Eksperimenter viste at håndpollinering økte massen av kapselen betydelig, noe som betyr at pollentilgjengelighet var en betydelig flaskehals for artens reproduktive suksess. Bergman et al. (1996) har studert pollinatoradferd under ulike værforhold i forhold til bl.a. fjellpyrd. De skriver at humler er de langt viktigste pollinatorene, og at frøproduksjonen er svært avhengig av værforholdene (temperaturen) under blomstringa. Men Petersen (1912) siterer botanikeren og geologen Nikolaj Hartz, som arbeidet bl.a. med grønlandsk vegetasjon, på at blomstene blir besøkt av fluer.

Blomsterskaftene er 1–2 cm, men fruktskaftet strekker seg og kan bli 6 cm (figur 4A,B), noe som er nok for å heve den trossom, romdelende kapselen opp i vinden og over den sparsomme og usikre snøen på rabbene (Day & Scott 1984). Frøene er små, rundaktige til tetraedriske og vindspredte etter «rusk-metoden» (som selvsagt er effektiv nok på vindblåste rabber), uten spesielle spredningstilpasninger. En kan anta at langdistansespredning er sjelden og uspesifikk og skjer antakelig mest med fugl.

Fjellpyrd er ekstremt langlevd og saktevoksende. Ulf Molau (2008) skriver at plantene vokser i alle retninger fra den sentrale pælerota, og at den årlige tilveksten av tua er 0,6 mm i hver retning, noe som er helt ufattelig lite. Plantene bruker gjennomsnittlig

3B

Figur 3. A Nærbilde av blomster av fjellpyrd. ST Røros: Brekkfjellet. Foto: Trine Boquist 2022. **B** Fjellpyrd (eller fjällgröna på svensk) *Diapensia lapponica*. Detaljbilder av blomst, frukt og frø fra Lindman (ca. 1920): Bilder ur Nordens flora.

18 år på vegetativ vekst før de første gang kommer i blomst, og etter det kan planta fortsette å blomstre i århundrer. Molau anslo at noen av plantene innen hans forsøksområde ved Latnjajaura i Kiruna kommune var minst 400 år gamle. Han skriver videre at rekruttering av nye frøplanter hovedsakelig skjer i kalde perioder, med flere kalde somrer på rad, og at det siden 1913 har vært en negativ korrelasjon Abisko-området mellom rekruttering og gjennomsnittlig årsmiddeltemperatur.

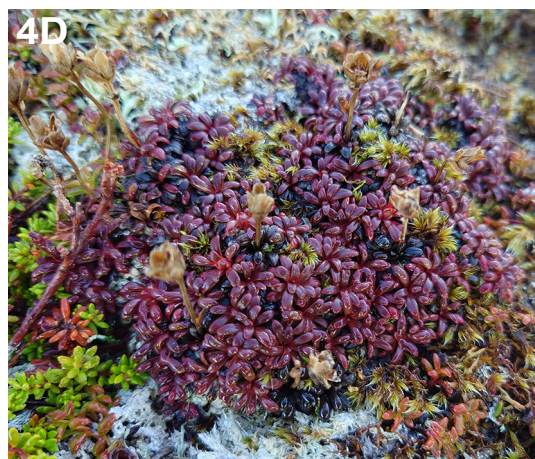
Densmore (1997) studerte spiring av fjellpyrd, riktignok fra Alaska, altså (se nedenfor) den amfiberingiske underarten/arten. Kortdag i kombinasjon med lav temperatur inhiberer spiring om høsten, mens kombinasjonen av langdag og lav temperatur om våren løser inhiberingen, og frøene kan spire.

Frøbladene er også læraktige og toårige (!), som de vegetative bladene (Petersen 1912; Sylvé 1906). Planta har både ekto- og endomykorrhiza (Hesselman 1900; Petersen 1912).

Sernander (1901) spekulerte i om greiner av fjellpyrd kunne brette av og fungere som mark-

Figur 4. A, B Siden fjellpyrd blomstrer så tidlig, er dette muligens slik man oftest ser den. **A** Fi: Varangerhalvøya, Kristin Devor 2024. **B** Fi: Vadsø, Kirsti Riesto 2020. **C** En fylt mutant av fjellpyrd, der pollenbærerne er omdannet til kronblad. Tr Gulosjávri, Pål A. Olsvik 2019. **D** Fjellpyrd med høstfarger. MR Eide, Anders Røyenstrand 2024.

løpere: «... kunne fungere som markløpara, idet de blåsa kring på fjällhederna och derunder utportionera de i kapslerna inneslutna fröna» (siteret av Petersen), men Petersen kommenterer at slik markløper-spredning ikke innebærer vegetativ spredning, dvs. de avbrukne bitene roter seg ikke.

Vegetasjon

Fjellpyrd er en av våre spesialister på skrinne, vindblåste rabber (figur 5), gjerne sammen med arter som greplyng *Kalmia procumbens*, rypebær *Arctous alpina* og rabbesiv *Juncus trifidus*. Arten er ikke kalkkrevende. Så barsk den enn virker, hører den mest til i lavalpin, den tynnes ut i mellomalpin og går ikke opp i høyalpin. Kjent høydegrense i Norge er 1650 moh. på Tron i Alvdal (Elven et al. 2022).

Norsk navn

Det norske navnet fjellpyrd går langt tilbake i norsk floratradisjon – det fins f.eks. allerede i førsteutgavene av Sørensens flora (1873) og av Hoffstads flora (1891). Men samtidig fins navnet f.eks. ikke i materialet som ligger til grunn for Ove Arbo Høegs (1974) «Planter og tradisjon», noe som egentlig er litt underlig. Høeg har fått inn bare ett tradisjonsnavn på denne arten fra sine respondenter, og det er «fjellrose» (fra Sykkylven), ingen av hans innsendere har sendt inn navnet fjellpyrd. Ivar Aasen hadde ikke planta i sitt herbarium (se Urke 2013). Min gjetning er at navnet muligens kan gå tilbake til tradisjonell bruk i ett eller annet område der arten er vanlig og har blitt lagt merke til, men der Høeg ikke hadde informanter – eller kanskje like sannsynlig at navnet er oppstått blant byborgerskapets intellektuelle og florainteresserte

fjellvandrere i den norske fjellturismens barndom, og så blitt fanget opp av deres venner botanikere i samme omgangskrets. Men vi kan selvsagt ikke vite, i hvert fall uten dypdykk i 1800-tallsaviser og bøker.

Norsk utbredelse

Fjellpyrd er en art med en svært spesiell utbredelse i norsk (og nordisk) skala (Artskart 2026). Den er en vanlig fjellplante nordafjells, og som mange fjellplanter går den helt ned mot havet, selv så langt sør som på Nordmøre. Men den har en svært påfallende sørgrense (figur 6A,B,C). Den forekommer ganske massivt i Trollheimen, Romsdalsfjella, Dovrefjell og Rørosregionen, og de sørligste delene av dens mer kontinuerlige utbredelse går gjennom Rondane, Reinheimen og Tron. Men så er det nesten slutt. Arten er f.eks. nesten fraværende i Jotunheimen og Filefjell, og fins ikke på Hardangervidda. Alle disse stedene må det være flust med egne habitat for arten. Den har noen bittesmå, isolerte lokalitetsklynger ved Femunden, i Vang i Valdres, ved Storrustefjell nær Vassaret, og enda mer isolert i et lite område i Ryfylke, der det kan se ut som første funn ble gjort av Stein Audun Steinnes i 1983. Det er vanskelig å finne noen forklaring på dette nesten-fraværet i det meste av sørnorske fjell annet enn at arten må ha vært en tidlig innvanderer etter siste istid som har ankommet et eller annet sted nordafjells, og så ha spredt seg mot sørnorske fjell nordfra. Spredningen nordafjells må ha skjedd så tidlig at den deltok i koloniseringen av jomfruelig mark, mens koloniseringen sørover ble bremsert opp og stoppet opp på grunn av at suksesjonen i vegetasjonen da hadde rukket å gå så langt at artens habitater ble sterkt fragmentert, atskilt av uegna vegetasjon, både tettere og sammenhengende fjellvegetasjon (tørrgrashei, lesider) og skog. De små disjunkte lokalitetsklyngene må være lavsannsynlige langdistanseetableringer etter at habitatet ble fragmentert, bruhoder der arten ikke har rukket å spre seg videre.

Fjellpyrd er vurdert som nær truet (NT) på dagens rødliste, på grunn av habitatsforringelse og økt konkurranse som følge av klimaendringer (Artsdatabanken 2021).

Global utbredelse og underarter/arter

Fjellpyrd i tradisjonell oppfatning er en sirkumpolar art som tenderer til å bli amfiatlantisk-amfiberingisk, med kraftig uttynning og nesten opphold i Northwest Territories/Yukon i Canada og øst for

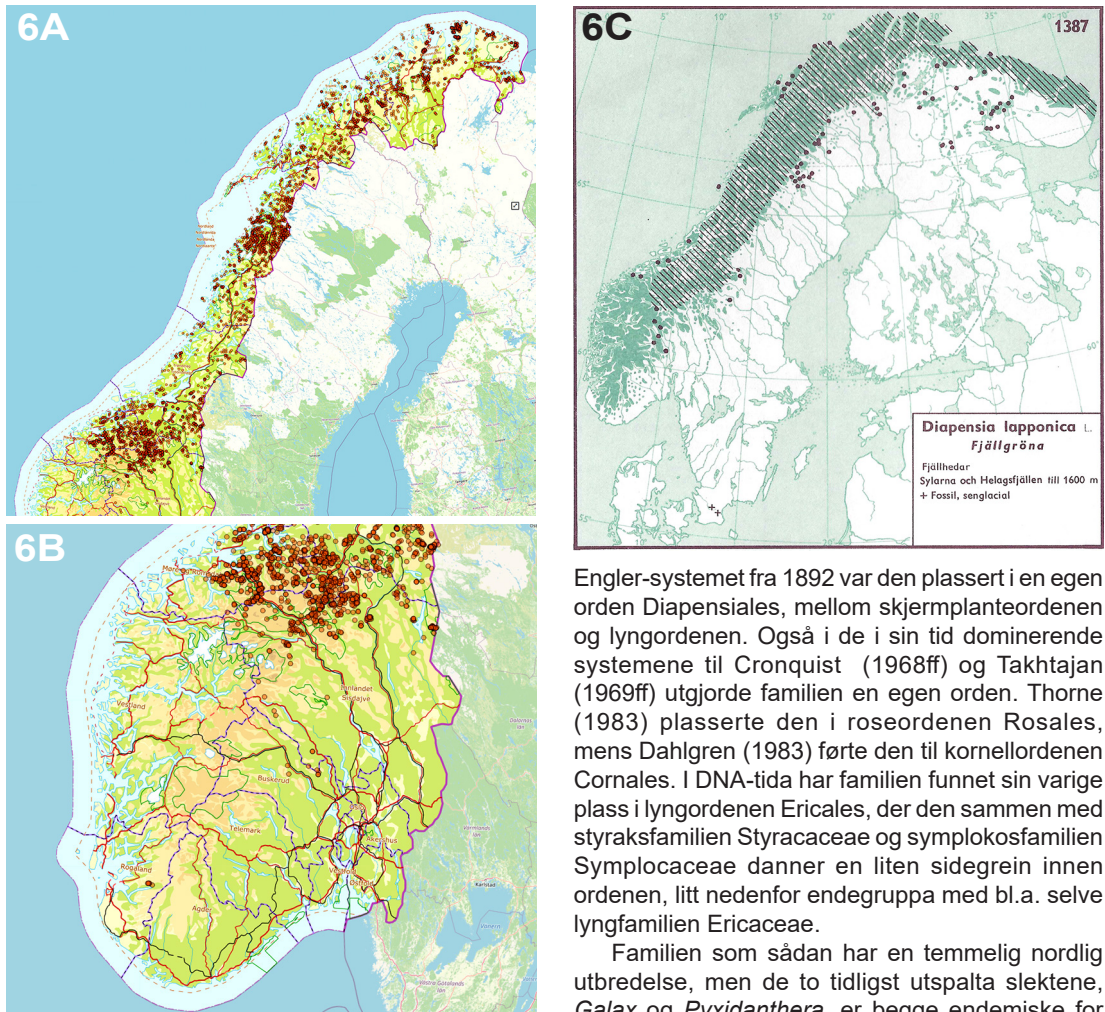

Figur 5. Den ekstreme rabbeplanta fjellpyrd, som foretrekker topper, ber nærmest om å få pryde bilder med luftig utsikt. No Mosjøen, Trond Kristoffersen 2021.

Jenisei i Sibir (figur 7A). Plantene i de to delarealene er litt forskjellige. De amfiatlantiske plantene er markert tueddannende og har relativt smale, blanke blad med en grunn fure og relativt bredt bladskaff, mens de amfiberingiske er rotslående og mer mattedannende, og har breiere og kortere blad som er mer rynkete/nettåret oppå, med en dypere fure og smalere bladskaff (Hultén 1973, Wikipedia EN 2026; figur 7D). De har vært kalt henholdsvis subsp. *lapponica* og subsp. *obovata* (figur 7B,C). Plants of the World Online (POWO) anerkjenner disse to taksaene som separate arter, slik at vår art, *D. lapponica* i snever forstand, blir en rent amfiatlantisk art, mens den amfiberingiske heter *D. obovata*.

Systematikk på slektsnivå og over, og nomenklatur

Fjellpyrdslekta *Diapensia* har etter ulike kilder 4–6 arter, de fleste i Himalaya, mens vår art har en videre og mer nordlig utbredelse. Slekta er opprettet av Linné i *Species Plantarum* (1753). Linné har antakelig rota i skuffen av «ubrukte navn» da han navnga slekta – navnet har tidligere av Pierandrea Mattioli (1586) vært brukt om sanikel *Sanicula europaea*. Navnet kommer opplagt fra gresk, men har vært tolka litt ulikt. Det mest sannsynlige er dia+pensos = «gjennom smerte».

Figur 6. A Det norske hovedutbredelsesområdet for fjellpyrd. Vi ser den ganske brå sørgrensa. Det tette området i Salten er nok en artefakt – det viser helst den intense kartleggingsaktiviteten til Salten naturlag. B Utbredelsen i Sør-Norge i detalj. Vi ser de spredte utliggerne i Engerdal, Filefjell og Blefjell – og det ekstremt isolerte området i Ryfylke. C Utbredelsen i Fennoskandia, fra Hultén (1971). Ryfylke-forekomstene er ennå ikke oppdaget.

Vår art *Diapensia lapponica* er også et Linné-navn. Artsepetet knytter arten til Lappland, dvs. Sápmi, og er et artsepetet som er brukt om svært mange fennoskandiske fjellplanter og nordkalottplanter.

Fjellpyrdfamilien Diapensiaceae er en liten familie med bare seks slekter og femten arter. Den har migrert en del rundt i systemet. Familien ble opprettet av Heinrich Friedrich Link i 1829. I

Engler-systemet fra 1892 var den plassert i en egen orden Diapensiales, mellom skjermplanteordenen og lyngordenen. Også i de i sin tid dominerende systemene til Cronquist (1968ff) og Takhtajan (1969ff) utgjorde familien en egen orden. Thorne (1983) plasserte den i roseordenen Rosales, mens Dahlgren (1983) førte den til kornellordenen Cornales. I DNA-tida har familien funnet sin varige plass i lyngordenen Ericales, der den sammen med styraksfamilien Styracaceae og symplokosfamilien Symplocaceae danner en liten sidegrein innen ordenen, litt nedenfor endegruppa med bl.a. selve lyngfamilien Ericaceae.

Familien som sådan har en temmelig nordlig utbredelse, men de to tidligst utspaltete slektene, *Galax* og *Pyxidanthera*, er begge endemiske for det sørøstlige USA.

Takk

til de dyktige og ivrige fotografene som sender inn på Facebook-gruppa Villblomster: Britt Hafsmo, Margit Helga Thoen, Trine Boquist, Kristin Devor, Kirsti Riesto, Pål A. Olsvik, Anders Røynstrand og Trond Kristoffersen. Bildene er gjengitt med deres tillatelse. Mange flere flotte bilder fra mange flere innsendere i denne gruppa kunne vært brukt, men plassen tillot det ikke.

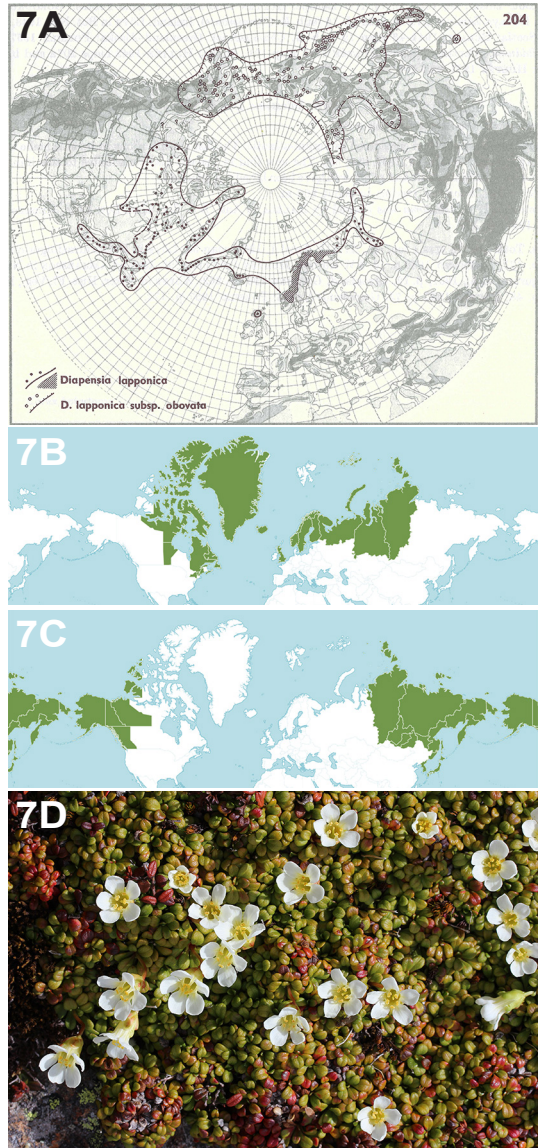
Kilder og videre lesning

Artsdatabanken 2021. Vurdering av fjellpyrd *Diapensia lapponica* L. Rødlista for arter 2021. <https://lister.artsdatabanken.no/rodlisterforarter/2021/25795>

Artskart 2026. Sett: 02.02.2026. <https://artskart.artsdatabanken.no/Artsdatabankenno/#map/1088573,7240239/4/background/topo2/filter/>

%7B%22TaxonIds%22%3A%5B146099%5D%2C%22IncludeSubTaxonIds%22%3Atrue%2C%22Found%22%3A%5B2%5D%2C%22Style%22%3A1%7D.

- Bergman, P., Molau, U. & Holmgren, B. 1996. Micrometeorological impacts on insect activity and plant reproductive success in an alpine environment, Swedish Lapland. *Arctic and Alpine research* 28(2): 196-202. <https://doi.org/10.2307/1551760>
- Day, R.T. & Scott, P.J. 1984. The biology of *Diapensia lapponica* in Newfoundland. *The Canadian field-naturalist* 98: 425-439. Digitalisert hos <https://www.biodiversitylibrary.org/page/28064264#page/447/mode/1up>
- Densmore, R. 1997. Effect of day length on germination of seeds collected in Alaska. *Am.J.Bot* 84(2):274.
- Elberling, H. 2008. Pollen limitation of reproduction in a subarctic-alpine population of *Diapensia lapponica* (Diapensiaceae). *Nordic Journal of Botany* 21(3): 277-282. <https://doi.org/10.1111/j.1756-1051.2001.tb00769.x>Digital Object Identifier (DOI)
- Elven, R., Bjørå, C.S., Fremstad, E., Hegre, H. & Solstad, H. 2022. *Norsk flora*. 8. utgåve. Det Norske Samlaget.
- Fægri, K. 1970. *Norges planter*. Bind II. Cappelen, Oslo.
- Grevel. W. 1897. Anatomische Untersuchungen über die Familie der Diapensiaceae. *Bot. Centralblatt* 69.
- Hesselman, H. 1900. Om mykorrhizabildningar hos arktiska växter. Bihang till kgl. Sv. Vet. Akad. Handl. 12: III: 6, Stockholm.
- Hoffstad, O.A. 1891. *Norsk flora*. I kommission hos F. Beyer, Bergen. Digitalisert hos <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=coo.31924000599567&seq=1>
- Hultén, E. 1971. *Atlas över växternas utbredning i Norden*. Generalstabens litografiska anstalts förlag, Stockholm.
- Hultén, E. 1973. The Amphi-Atlantic plants and their phytogeographical connections. *Almqvist & Wiksell*, Stockholm.
- Høeg, O.A. 1974. *Planter og tradisjon*. Universitetsforlaget.
- Molau, U. 2008. Age-related growth and reproduction in *Diapensia lapponica*, an arctic-alpine cushion plant. *Nordic Journal of Botany* 17(3): 225-234. DOI: 10.1111/i.1756-1051.1997.tb00314.x
- Petersen, H.E. 1912. *The Structure and Biology of Arctic Flowering Plants*. 2. Diapensiaceae. *Diapensia lapponica* L. 1908. S. 139-154 i: *Meddelelser om Grønland*, udgivne af Commissionen for Ledelsen af de geologiske og geographiske Undersøgelser i Grønland. Seks og tredivte Hefte. Kjøbenhavn. I Commission hos C.A.Reitzel. Digitalisert hos <https://www.biodiversitylibrary.org/item/50772#page/164/mode/1up>
- POWO 2026. *Plants of the World Online*. <https://powo.science.kew.org/>
- Sernander, R. 1901. *Den skandinaviska vegetationens spridningsbiologi*. R. Friedlander & Sohn, Lundequistska Bokhandeln Uppsala.
- Sylvén, N. 1906. Om de svenska Dikotyledonernas första förstärkningsstadium. *Kungl. Sv. Vetensk. Akad. Handl.* 40.
- Sørensen, H.L. 1873. *Norsk Flora for Skoler*. Christiania. Forlaget af Alb. Cammermeyer. Digitalisert hos https://www.nb.no/maken/item/URN:NBN:no-nb_digibok_2009020900039/open.
- Urke, T. 2013. «Naar det laver av Blomar paa Straa». *Studier i Ivar Aasens herbarium*. *Blyttia* 71(2): 73-92.
- Warming, E. 1886. Om Bygningen og den formodede Bestøvningsmaade af nogle grønlandske Blomster. *Det k. danske Vid. Selsk. Forhandlinger*, Kjøbenhavn.
- Wikipedia EN 2026. *Diapensia lapponica*. https://en.wikipedia.org/wiki/Diapensia_lapponica. Sett: 02.02.2026.

Figur 7. A–C Global utbredelse av fjellpyrd. **A** Fra Hultén (1973). Vi ser de to taksaene antydnet, her på underartsnivå. **B,C** fra POWO, der utbredelsen er gitt ikke som prikker, men regioner. Her er taksaene skilt på artsnivå: **B** *Diapensia lapponica*, **C** *D. obovata*. **D** Den amfiberingiske fjellpyrd-arten, *Diapensia obovata* – mer mattedannende, med kortere, buttere, omvendt eggforma blad med tydeligere nervenett. Fra Mount Haku, Japan. Foto: Alpsdake (CC BY-SA 3.0).